

УДК 378.12

АВТОРИТЕТ ВИКЛАДАЧА – ОДНА З ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Коломієць А. А., Коцюбівська К. І., Оларь А. В.

Стаття присвячена проблемі формуванню мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Важливим чинником цього процесу є авторитет педагога, який здійснює вплив на мотиваційну сферу особистості студента. Вміння викладача зосередити увагу студентів на певній проблемі, зацікавити практичною важливістю теоретичного матеріалу, власні особистісні якості дають підґрунтя для створення авторитету, який безпосередньо впливає на мотивацію студентів до навчання.

Ключові слова: навчально-пізнавальна діяльність студента, мотивація, авторитет викладача.

Статья посвящена проблеме формирования мотивации учебно-познавательной деятельности студентов. Важным фактором этого процесса является авторитет педагога, который влияет на мотивационную сферу личности студента. Умение преподавателя сосредоточить внимание студентов на определенной проблеме, заинтересовать практической важностью теоретического материала, собственные личностные качества дают почву для создания авторитета, который непосредственно влияет на мотивацию студентов к учебе.

Ключевые слова: учебно-познавательная деятельность студента, мотивация, авторитет преподавателя.

The article is devoted to the problem of motivating educational-cognitive activity of students. Teacher authority is an important factor of this process and impacts on the motivational sphere of student personality. The ability of a teacher to focus students' attention on a particular issue, to arouse interest in the practical importance of theoretical material, and his/her personal qualities pave the way for gaining authority that directly affects student motivation to learn.

Key words: educational-cognitive activity, motivation, teacher authority.

Постановка проблеми. У дослідженнях сучасних психологів та педагогів гостро порушується проблема формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності студентів та учнів. Нею займалися І. Ільїн, В. Ляудіс, А. Маслоу, Л. Міхеєва та інші. Перед викладачами вищої школи постає проблема не лише передання знань студентам, а й мотивування їх до активного сприймання та засвоєння цих знань. Проблема мотивації, зокрема мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, виступає основною проблемою досліджень у галузі педагогіки та психології навчання. Однак важливим моментом у формуванні мотивації до навчання студентів / учнів є сам викладач та його авторитет для студентів. Викладач постає перед студентами та учнями як представник науки і відкриває двері в нові знання. Як глибоко вони будуть сприйняті студентами, залежить від того, наскільки викладач є авторитетним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування мотивації студентів присвячено чимало уваги. Нею займалися як вітчизняні (Л. Божович, І. Зарубінської, В. Клячко А. Маркова, так і закордонні науковці (К. Ізард, А. Маслоу). Увага дослідників зосереджувалася на тлумаченні мотиваційних понять, конкретизації системи класифікації мотивів. Однак важливою залишилася проблема впливу авторитету викладача на формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Формулювання цілей. Мета даної статті – показати важливість авторитету викладача / вчителя для утворення мотивації до навчання у студентів / учнів, розкрити динаміку його формування у процесі викладання викладачем певної дисципліни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У навчанні студенти, які можуть бути “сильними за рівнем знань та навичками базової шкільної підготовки”, витрачають недостатньо зусиль, що відображається на рівні їх успішності у навчанні,

“сильні”, але не вмотивовані позитивно студенти, можуть мати посередні результати успішності, не розкрити весь свій потенціал, що негативно відображається також на рівні професійної підготовки. Психологами доведено факт, що люди з меншими здібностями можуть досягти вищих результатів, ніж люди з більшими здібностями, якщо при цьому вони будуть мати сильну стійку мотивацію до діяльності.

Поняття мотивації є досить складним та багатоаспектним. На сьогоднішній день чіткого визначення мотиваційного поняття немає, є лише окремі підходи до його означення. Ми в нашій роботі *мотивацію* визначаємо як сукупність взаємопов'язаних і підпорядкованих мотивів діяльності особистості. *Мотив* ми означуємо як *складне психологічне утворення*, котре включає в себе і потребу, й ідеальну мету, і спонуку, і намір, схилиючись таким чином, до визначення мотиву, що дане І. Ільїним [5].

Авторитет викладача безпосередньо впливає на мотивацію студентів до навчання. Факт важливості авторитету викладача було підтверджено експериментально. Г. О. Ковальчук визначено ряд мотивів та проведено їх ранжування за важливістю [2]. Дослідження проводилося серед студентів фінансово-економічного факультету КНЕУ у 2001–2002 рр. Першими у списку мотиваційних факторів у навчанні, які виділяють студенти, є зацікавленість предметом і викладачем.

Авторитет викладача / учителя – загально визнана студентами / учнями та їх батьками значущість достоїнств учителя і заснована на цьому сила його виховного впливу на дітей. До таких достоїнств належать висока духовність, культура, інтелігентність, ерудиція, високі моральні якості [1].

Деякі викладачі вбачають формування власного авторитету не у своїх особистісних якостях, а в тому “офіційному положенні”, яке вони займають. Якщо викладач не має тих особистісних якостей, які найбільше цінуються студентами, то його авторитет, що базується лише на “положенні” (статусі), дуже швидко зникне. Деякі викладачі тримаються зі студентами сухо, дуже офіційно. Їм здається, що, зберігаючи дистанцію між собою та студентами, вони оберігають власний авторитет. Однак тут потрібно мати відчуття міри, оскільки успіх виховання та формування мотивів значно залежить від теплоти та взаємної довіри, які виникають між викладачем та студентами. З іншого боку, велика загроза чекає на викладача, який шукає підтримки любові, поваги своїх студентів лише поблажками та заграванням. Студенти одразу розпізнають слабкість викладача. Більшу повагу та прихильність викликають до себе люди твердого характеру, з чіткими переконаннями та поглядами. Тобто моральний образ викладача значною мірою визначає силу його авторитету [4, с. 38]. Привабливість особистості вчителя підкорює студентську аудиторію, розкриває їх серця, збуджує бажання заслужити його увагу та похвалу. “...самий зміст авторитету в тому і полягає, що він не вимагає ніяких доведень, що він сприймається як безумовна гідність старшого, як його сила та цінність” [3].

Необхідною умовою створення авторитету вчителя є освіченість, відмінне знання свого предмета та висока педагогічна майстерність.

Педагогічна майстерність – високе мистецтво виховання та навчання, яке постійно вдосконалюється [4, с. 38]. Педагог-майстер своєї справи – це спеціаліст високої культури, який глибоко знає свій предмет, добре знає відповідні галузі науки.

Педагог, авторитетний в одному відношенні, іноді виявляється неавторитетним в іншому. Наприклад, викладач може чудово знати свій предмет, але може бути дуже далеким від потреб студентів. У цьому разі формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів може ускладнюватися, оскільки формування цінностей особистості відбувається шляхом прикладу та наслідування їх у особистості, яка є авторитетною.

Формування авторитету викладача проходить кілька етапів: педагог – джерело інформації, педагог – референтна особа, педагог – авторитет. Найпершою сходинкою є *педагог як джерело інформації*. Через свою роль (джерела та носія інформації) педагог уже займає місце людини, яка претендує на авторитет. Однак на цьому етапі студентам / учням важливий не сам викладач, його особистість, а та інформація, яку вони можуть отримати завдяки цій людині. Тобто студенти поважають не самого викладача як людину, а ту інформацію, яку він у собі містить. Таке ставлення до викладачів формується у студентів на початкових етапах спільної навчально-пізнавальної діяльності студентів та викладача. На даному етапі увага студентів зосереджена на можливості отримання чіткої доступної інформації, яка їм

необхідна. Важливою також є і форма подання інформації, її структура, зміст, емоційне забарвлення, насиченість цікавими фактами, зокрема історичного характеру, які будуть допоміжними у процесі формування мотивації студентів до навчання. Варто зауважити, що на даному етапі особистість викладача не є авторитетною для студентів, тому що інформація для студентів є важливою. Також можливі випадки байдужого і навіть негативного ставлення до особистості викладача. Після того як у свідомості студентів образ викладача утвердиться в позитивному світлі, як надійного джерела інформації, формування авторитету може перейти на новий рівень.

Педагог – референтна особа. Педагог продовжує бути джерелом інформації. Однак на відміну від попереднього рівня формування авторитету у стосунках між викладачем та студентами настає момент, коли студентам важлива не просто певна інформація, їх цікавить думка викладача стосовно цієї інформації. Однак, як і на попередньому етапі, ставлення студентів / учнів до особистості викладача може бути в суб'єктивному плані негативним або байдужим. Тобто студенти вже зрозуміли, що викладач дійсно є спеціалістом в даній галузі і заслуговує на повагу та довіру стосовно питань, які не виходять за межі даної галузі. Але викладач не розкрився перед студентами як особистість, студенти не відчувають з боку викладача особистої прихильності та відкритості.

Педагог – авторитетна особа. Найвищим рівнем педагогічної майстерності викладача є вміння виховати і навчити своїх вихованців таким чином, щоб вони перевершили своїми знаннями та вміннями самого викладача. А це можливо лише у випадку, коли викладач стає авторитетним для студента. Авторитетному викладачеві авансується довіра, його думку визнають як керівництво до дії, а успіх очікується і передбачається. Оцінюють студенти авторитетного викладача завжди позитивно, на відміну від оцінки викладача як референтної особи (для нього оцінка особистості може бути як позитивною, так і негативною). Авторитетний викладач є і джерелом правильної, потрібної для студентів інформації, і референтною особою, і особистістю, яка є прикладом у своїх моральних переконаннях та принципах. Тобто на цій стадії викладач відкривається студентам як особистість. Важливим при формуванні авторитету викладача / вчителя є повага викладачем оточуючих, зокрема студентів. Найбільше, що цінується молодими людьми, які проходять процес становлення особистості, – це повага до себе. Викладач ніколи не зможе бути авторитетним для студентів, якщо не навчиться поважати та висловлювати свою повагу до них. Повага до студентів з боку викладача стимулює зворотню дію – студентів поважати викладача. Крім того, студенти будуть поважати погляди та переконання викладача. Якщо авторитетний викладач зуміє показати справжню цінність і важливість предмета, покаже своє ставлення до глибшого вивчення окремих питань даної дисципліни, то студенти без нарікань будуть займатися навчальною діяльністю. Повага та довіра – важливі компоненти авторитету викладача, це основа усієї педагогіки. Схематично кроки до створення авторитету подано на рис. 1.

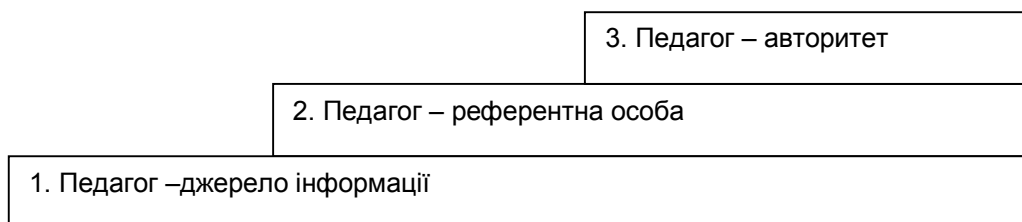

Рис. 1. Етапи формування авторитету

Важливо зазначити, що при формуванні авторитету як мотиваційного фактору впливу педагог повинен надати студентам відчуття цінування. Це означає, що студент відчуває свою потрібність. Формувати це відчуття можна вербально і невербально. Вербальний спосіб включає фрази, в яких міститься елемент позитивної оцінки не лише роботи студента, а його старань та ставлення до неї. Адже часто викладачі (а також учителі шкіл) оцінюють результати студента, не помічаючи при цьому його старань. До невербального способу ми вважаємо доречним віднести м'який погляд (міміку), жести.

Наведемо деякі фактори, які присутні на заняттях викладача-майстра і сприяють формуванню позитивних мотивів:

- усвідомлення близьких та далеких цілей навчання;
- усвідомлення теоретичної та практичної значущості знань, що засвоюються;
- емоційна форма викладеного матеріалу;
- наведення перспективних ліній у розвитку наукових понять;
- професійна направленість навчальної діяльності;
- вибір завдань, які створюють проблемні ситуації у структурі навчальної діяльності;
- присутність допитливості і пізнавального психологічного клімату в навчальній групі [5].

Ми вважаємо, що викладач досягнув рівня авторитету, коли студент, по-перше, змінив на краще своє ставлення до даної дисципліни, зрозумів що дисципліна цікава та важлива, по-друге, коли у студента виникло внутрішнє відчуття важливості вивчення даної дисципліни, з'явилася віра у власні сили вивчення даного предмета / дисципліни. Звичайно, всі перераховані фактори є суб'єктивними, однак вони об'єктивно проявляються в підвищенні успішності студентів.

На базі ВНТУ було проведено психолого-педагогічний експеримент: студентам пропонувалося пригадати авторитетного викладача з університету або зі школи; давався перелік якостей (які були умовно поділені на дві категорії – особистісні та його професійні якості). За кожно з цих якостей студентам пропонувалося виставити оцінку. Найвищі бали отримали категорії “розумний” та “дружелюбний”, які стосуються особистісних якостей особистості викладача, серед професійних якостей найвищими балами студентами позначили наступні: “знання власного предмета”, “організаторські здібності та дисципліна”.

Цікаво зазначити, що опитані студенти зазначили також використання викладачами допоміжних матеріалів, цікавих фактів, повідомлень, різноманітних прикладів, що позитивно відобразилося на формуванні авторитету вчителя.

Це має дуалістичний зв'язок: з одного боку, цікава інформація, приклади, біографічні факти про вчених-науковців, повідомлені на занятті, підсилюють авторитетність викладача-майстра і впливають на формування мотивації студентів / учнів до навчання, з іншого боку – з вуст викладача, який ще не досягнув рівня авторитету, дана інформація вплине меншою мірою на зацікавлення студентів / учнів навчальним процесом та даним предметом.

При використанні допоміжних інформаційних матеріалів авторитет викладача відіграє виключну роль, оскільки лише “в руках” викладача-майстра історичні факти є інформацією, що чинить вплив на свідомість та підсвідомість студентів, є стимулом для навчання.

Висновки з даного дослідження і перспективи дослідження. Проблема авторитетності викладача є надзвичайно важливою для сучасної професійної школи, особливо у контексті формування мотивації студентів до навчально-пізнавальної діяльності. Головними факторами формування авторитету викладача є його особистісні та професійні якості, їх гармонійне поєднання створює основну педагогічну умову до формування мотивації студентів.

Література

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Ковальчук Г. О. Педагогічна майстерність у викладанні економічних дисциплін / Г. О. Ковальчук // Зб. матеріалів наук.-метод. конф. “Навчальні інновації та їх вплив на якість університетської освіти”. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 38–55.
3. Макаренко А. С. Сочинения. – 1957.
Т. 4. – С. 351.
4. Педагогическая энциклопедия. / гл. ред. А. И. Каиров и Ф. Н. Петров. – М. : Советская энциклопедия, 1964.
Т. 1. – 1964.
5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.